

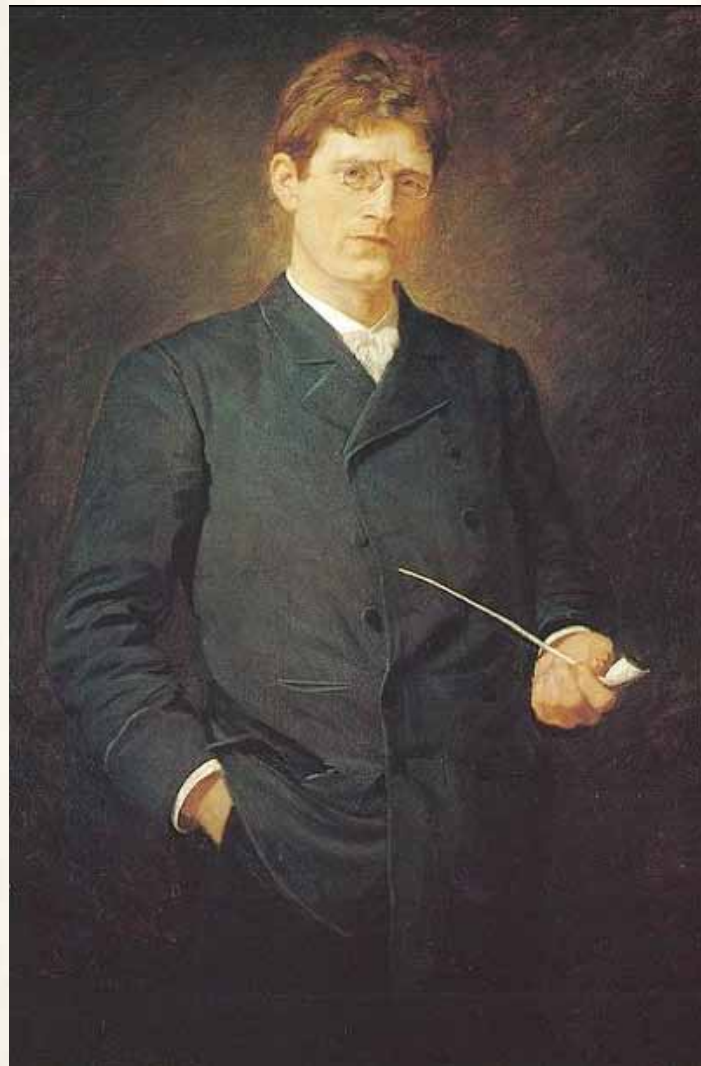
Pan

En omstridt mann

☛ Knut Hamsun (1859–1952) var en omstridt mann, både som forfatter, kritiker og samfunnsaktør. Han skrev noen av de mest lovpriste klassikerne i norsk litteratur. Men samtidig hadde Hamsun klare sympatier for en av de mest menneskefiendtlige ideologiene på 1900-tallet – nazismen. Hamsun er derfor en person det er vanskelig å være likegyldig til. Det stormet rundt han mens han levde, og det stormer tidvis rundt han også i dag.

Oppvekst

☛ Knut Hamsun, eller Knud Pedersen som han var døpt, ble født i Gudbrandsdalen i 1859. Da han var tre år, flyttet familien til gården Hamsund på Hamarøy i Nordland. Etter konfirmasjonen arbeidet han først som handelsbetjent, deretter levde han i flere år et nokså omflakkende liv.

USA-opphold

☛ I 1880-årene bodde Hamsun i lengre tid i USA og livnærte seg av ulike strøjobber.

I utgangspunktet var han fascinert av amerikanske ideer om likhet og frihet, men da han kom hjem fra USA, var han helt uten illusjoner.

USA var ødelagt av kapitalismen, mente han. Det var pengene som styrte, ikke folket. I 1889 gav han ut *Fra det moderne Amerikas Aandsliv*, en samling tekster der han nettopp kritiserte amerikanernes levemåte, politikk og verdier. I boka avslører han også sterke sympatier for *anarkistiske* tanker.

Hamsun som sporvognskonduktør i Chicago under det første opphaldet sitt i USA i 1884.

Mot modernisering og demokrati

☛ For Hamsun kom USA – og etter hvert England – til å representere en kultur han avskydde. Hamsun reagerte sterkt på den britiske imperialismen, og motviljen mot England ble styrket under boerkrigen (1899–1902), der britene brutalt bekjempet boerne i Sør-Afrika for å sikre seg rettighetene til gull- og diamantforekomster. Hamsun ble også mer og mer kritisk til moderniseringen av samfunnet i det hele, og han hadde ikke mye til overs for folkestyret. I stedet dyrket han naturen og det gamle bondesamfunnet, og han ville finne tilbake til førmoderne og førindustrielle verdier.

Beundring for Tyskland

☛ Det fantes likevel en nasjon som representerte et åndsliv og et samfunnsyn Hamsun kunne identifisere seg med: Tyskland. I hans øyne var Tyskland en ung nasjon med framtida foran seg. Og

tyskerne tok vel imot Hamsun også. For eksempel kom romanen *Sult* ut på tysk allerede i 1891, bare ett år etter den norske utgaven. Hamsun fikk etter hvert et stort og trofast tysk publikum.

☛ Da nazistene kom til makta i Tyskland i 1933, var Hamsun allerede en gammel mann på over sytti år. Samfunnsynet og verdiene hans samsvarte for en stor del med nazistenes ideer. Han støttet Tyskland offentlig, også etter at tyskerne hadde invadert Norge i 1940. Etter Hitlers selvmord i 1945 skrev han til og med en rosende nekrolog om diktatoren.

Knut Hamsun blir mottatt på Fornebu av rikskommisær Josef Terboven i 1943.

Knut Hamsun 85 år (Filmavisen). Glimt fra gården Nørholm ved Grimstad og fra den tyske okkupasjonsmaktas feiring av dikterhøvingen.

Radiointervju med Knut Hamsun i 1941

☞ Støtten til nazismen skapte store problemer for Hamsun personlig og for ryktet hans som forfatter. Etter krigen ble han stilt for retten og dømt til å betale en enorm bot. I tillegg fikk han diagnosen «varig svekkede sjelsevner». Hamsun endret aldri syn, og da han døde i 1952, var han på mange måter en hatet mann. Krigens erfaringer var vonde for mange, og det var forkastelig å ha hatt sympatier med nazismen.

Hamsun i dag

☞ Også i dag kaster Hamsuns politiske holdning skygge over forfatterskapet, slik at Hamsun som person – og symbol – framkaller vonde følelser. I 2009 feiret vi Hamsun-året i Norge. Da var det 150 år siden han ble født. Det var ikke helt ukontroversielt at representanter for kongefamilien var til stede på den offisielle åpningen av jubileet, til tross for at de presiserte at det var *forfatteren* og ikke mennesket Knut Hamsun de hedret.

Modernist, nyromantiker og nyrealist

☞ Hamsun debuterte i 1877 med fortellingen *Den Gaadefulde*. Ingen av de tidlige skjønnlitterære verkene hans ble noen stor suksess, men med romanen *Sult* i 1890 kom gjennombruddet. Fra nå av begynte forfatterskapet hans virkelig å sette spor etter seg.

☞ Tidlig i 1890-årene deltok Hamsun aktivt i debatten om norsk litteratur. Han markerte seg ved å kritisere Ibsen og de andre realistiske forfatterne og hevdet at personene i verkene deres var typer, ikke individer. Hamsun ville ha en moderne litteratur som handlet om nettopp enkeltmennesket, og som avslørte «sælsomme Nervevirkomheder, Blodets Hvirken, Benpibernes Bøn, hele det ube-

*Den 15 år gamle skoleeleven Ragnhild Wigdahl har laget denne tegneserien med utgangspunkt i novella *Ringene* av Knut Hamsun.*

vidste *Sjæleliv*». Og Hamsun levde opp til sitt eget krav. Gjennom verkene sine fra 1890-årene, *Sult*, *Mysterier* (1892), *Pan* (1894) og *Victoria* (1898), var han med på å introdusere både *nyromantikken* og *modernismen* i Norge.

☞ Det kan derfor virke som et paradoks at han etter 1905 også bidro til å introdusere en ny *realistisk* bølge i norsk litteratur. Romaner som *Markens Grøde* (1917), *Landstrykere* (1927) og *August* (1930) hører til de mest sentrale verkene fra den epoken vi kaller *nyrealismen*.

☞ Hamsun skrev tekster i mange ulike sjangrer: romaner, skuespill, dikt, essay, artikler og brev. Men det er romanene hans som blir mest lest i dag. Han avsluttet forfatterskapet sitt i 1949, 90 år gammel, med *Paa gjengrodde Stier*. I denne boka forsvarte han blant annet det han gjorde under andre verdenskrig. Det boka uansett beviste, var at den nesten døde og halvt blinde mannen fortsatt hadde sjelsevnene intakt.

Sult – den modernistiske livsfølelsen

Det ensomme mennesket

i ☞ Gjennombruddsromanen *Sult* er en av de første modernistiske romanene i verdenslitteraturen. Hoved-

personen i boka, en navnløs jeg-person, vandrer rundt i gatene i Kristiania. Han er blakk og arbeidsløs og prøver hele tida å skrive ulike tekster. Sulten gjør at han har et ustabil følelsesliv, der veien fra intens glede til dypeste fortvilelse ofte er kort. Vi får ikke vite noe som kan knytte han til et bestemt sted eller en bestemt gruppe. Det er enkeltmennesket vi møter, fremmedgjort og ensomt i verden. Hamsun skildrer her den såkalte *modernistiske livsfølelsen*.

Jeg-roman

☞ Også skrivestilen til Hamsun varsler noe nytt i norsk litteratur. *Sult* er den første moderne norske jeg-romanen. Hovedpersonen i boka er også fortelleren, og framstillingen er sterkt farget av de vekslende sinnstilstandene hans. Mye av handlingen foregår rett og slett inne i hodet på jeg-fortelleren, og tankene hans, ofte skiftende og irrasjonelle, preger teksten. Hamsun gir her en forsmak

på den fortellemåten vi kaller *stream of consciousness*, «bevissthetsstrøm» – en teknikk som skulle bli mye brukt i den høymodernistiske perioden på 1900-tallet.

☞ Romanen har lite ytre handling, og Hamsun bryter med idealet om en utvikling av handlingen eller av karakteren. *Sult* er ingen psykologisk utviklingsroman, men et dypdykk i psyken til et moderne menneske.

Pan – den nyromantiske helten

☞ Hamsuns roman *Pan* fra 1894 er et sentralt verk i den nyromantiske perioden.

🔊 Hovedpersonen i boka er løytnant Thomas Glahn. Vi møter han «en nordlandssommer» i 1855. Glahn leier ei jakthytte og bor der sammen med hunden sin, Esop. Han er en typisk nyromantisk helt, rastløs, følsom og irrasjonell. Han søker ro i naturen fordi han ikke føler seg hjemme i sivilisasjonen og det moderne bylivet.

☞ Men ikke langt fra hytta ligger tettstedet Sirilund. Her bor blant annet Edvarda, datter til den rike handelsmannen Mack. Glahn forelsker seg i Edvarda, men to faktorer gjør kjærligheten deres umulig: Edvarda er like følsom og irrasjo-

nell som Glahn, og hun representerer det siviliserte livet som Glahn ikke mestrer. Glahn finner erotisk trøst hos to andre kvinner, men romanen ender tragisk. I en epilog datert 1861 får vi vite at Glahn dør. Han har levd et selvdestruktivt liv et sted i Afrika og blir skutt i en «jaktulykke».

☞ *Pan* er både et portrett av et «nerve-menneske», en kjærlighetshistorie og en fortelling om konflikten mellom kultur og natur, det «opprinnelige» mennesket og det siviliserte. Tematikken er typisk for nyromantikken.

☞ Også de mytiske skildringene i teksten er typiske for perioden. Sentralt i romanen står selvsagt myten om den greske skogguden Pan. Pan er stadig på jakt etter dyr og vakre nymfer, og han er kjent for sitt erotiske begjær. Glahn hører hjemme i skogen, på samme måte som Pan. Og akkurat som Pan er også Glahn drevet

av et sterkt erotisk begjær. I romanen er Glahn involvert i tre ulike kvinner – Edvarda, Eva og gjeterjenta Henriette. De fyller ulike roller, uten at noen av dem blir den ene idealkvinnen hans.

Språk og fortellemåte i *Pan*

Prosalyrisk stil

☞ Framstillingen i *Pan* er preget av mange *prosalyriske* skildringer, det vil si skildringer med sterke lyriske innslag. Særlig i partier der Hamsun skildrer naturen og lar seg inspirere av myter, bruker han mange virkemidler på en måte vi er mest vant til fra lyrikken: rytme, allitera-

sjon, gjentakelser og bildebruk får en framtrekkende funksjon. De understreker den subjektive, sanselige og ekstatiske stemningen som hovedpersonen opplever i naturen. Noen av de vakreste avsnittene i romanen gjelder skildringene av nordlandssommeren, midnattssola, havet og skogen.

Jeg-fortelling

☞ *Pan* er en førstepersonsfortelling, med hovedpersonen Glahn som forteller. Jeg-

formen egner seg svært godt når forfatteren vil skildre en persons «ubevidste Sjæleliv». Jeg-formen gir leseren direkte adgang til tankene og følelsene til fortelleren, slik at vi får oppleve de tidvis irrasjonelle og brå endringene i sinnet hans.

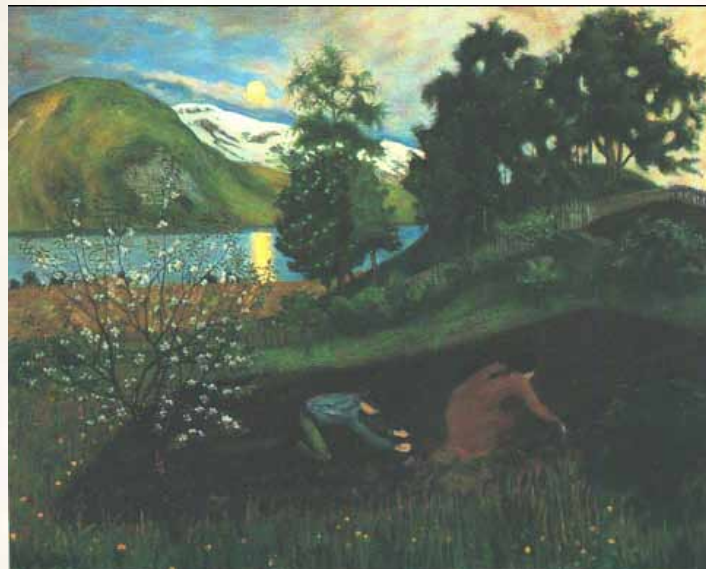
Nyrealisme og nobelpris

☛ Tidlig på 1900-tallet begynner modernismen å slå gjennom som kunstretning i Europa. Både forfattere, malere og komponister ble gradvis mer modernistiske i sitt formspråk. Men i Norge tar utviklingen en annen retning. Vi får et nytt møte med en mer realistisk uttrykksform i kunsten. Denne retningen har fått navnet *nyrealismen*.

☛ Knut Hamsun var en av de forfatterne som nå endret skrivestil. Mens han i 1890-årene var en av de sterkeste kritikerne av realismen og kjempet for en mer psykologisk litteratur, skriver han på 1900-tallet flere romaner i et realistisk språk. Mest kjent av disse romanene er *Markens Grøde* fra 1917. Det er denne romanen som også gav han nobelprisen i litteratur i 1920.

☞ *Markens Grøde* er blitt kalt «jordbrukets evangelium». Romanen forkynner et budskap om selvberging som ideal, og navnene på mange av karakterene er hentet fra Bibelen. Hovedpersonen i romanen er bonden Isak Sellanraa, en handlekraftig sliter som bygger opp gården sin fra grunnen av. Isak kommer seg fram i verden gjennom hardt arbeid, ikke gjennom intellektuelle ferdigheter. Han forblir også tro mot levemåten han har valgt, uansett hva som skjer rundt han.

☞ Vi kan si at Hamsun her illustrerer konflikten mellom natur og sivilisasjon, som vi kjenner fra nyromantikken, på en ny måte. I *Markens Grøde* vender han tilbake til en mer realistisk fortellemåte, uten de komplekse psykologiske portrettene vi kjenner fra 1890-årene.

*Hamsun - Markens Grøde -
Brikt Jensen*

*NRK skole: Marie Hamsun forteller om
hvordan det gikk til da Knut Hamsun fikk
nobelprisen i Stockholm.*

